Bir Zamanlar Türk İdiler

Türk Kökenli Çin Aileleri

Kürşat Yıldırım

ÖTÜKEN

Doç. Dr. Kürşat Yıldırım; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi olan yazar, 1982 yılında İstanbul'da doğmuştur. 2004 Yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi bölümünü bitirmiştir. Yüksek Lisans (2011) ve Doktora (2015) çalışmalarını görev yaptığı anabilim dalında tamamlamıştır. 2009 yılında Araştırma Görevlisi, 2015 yılında Yardımcı Doçent Doktor, 2017 yılının Ekim ayında ise Doçent Doktor olmuştur. Bakü'de Rusça (2005-2006), Beijing'de Eski Çince (2006-2007), Şam'da Arapça (2008), Tokyo'da Japonca (2016) öğrenen yazar, muhtelif yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti (2013, 2014), Uygur Özerk Bölgesi (2013, 2014), Güney Sibirya (2014), Moğolistan (2014, 2017) gibi yerlerde aylarca saha araştırmaları yapmıştır. Saint Petersburg (2015), Tokyo (2016), Shanghai (2017) şehirlerinde proje ve kütüphane çalışmaları yürütmüştür. 2016 yılında Shanghai International Studies University (Shanghai Waiguo Yu Daxue 上海外国语大学) tarafından üç yıllığına "Şeref Üyesi" olarak seçilmiştir. Şimdiye kadar eski Türk tarihi sahasında yayınlamış 8 kitap, 2 kitap tercümesi, ikisi SSCI-AHCI indeksli dergide yayınlanmış olmak üzere 43 uluslararası ve 18 ulusal makale, 5 uluslararası bildiri kaleme alan yazar evli ve bir kız çocuk babasıdır.

"O yere doğru gidersen, Türk milleti öleceksin!"

Bilge Kağan

Eşim Elvin'e...

İçindekiler

Önsöz 13
Giriş ve Kaynaklar 17

Çinlileşen Türk Aileleri

1) Ai 愛 29
2) Cao 曹 30
3) Chan 單 31
4) Cheng 成 32
5) Di 翟 33
6) Di 狄 34
7) Ding 丁 36
8) Dong 董 37
9) Gao 高 38
10) Helian 赫連 39
11) Hun 渾 41
12) Huyan 呼延 ve Hu 呼 44
13) Jin 金 46
14) Jin 靳 49
15) Lan 蘭 51
16) Li 利 ve Li 李 52
17) Liu 劉 56
18) Lu 鹿 58
19) Ru 茹 59
20) Shi 石 61

21) Shi 史 62
22) Suli 素黎 ve Li 黎 64
23) Suo 索 65
24) Tuoba 拓跋 68
25) Wei 衛 73
26) Wei 隗 74
27) Xie 偰 75
28) Yuchi 尉遲 77
29) Yuwen 宇文 77
30) Zhan 展 81
32) Zhang 張 84
33) Zhao 趙 86
34) Zhi 支 87
35) Zhu 祝 89

Sonuç 91
Kaynakça 95
Çinlileşen Bozkırlı Aileler Listesi 101
Dizin 105

Kisaltmalar

BQS	:	Bei Qi Shu
BS	:	Bei Shi
CLY	:	Chen Lianqing, Zhongguo Gudai Shaoshu Minzu Xingshi Yanjiu
CoS	:	Zhou Shu
CS	:	Jin Shu
CWD	:	Chen Mingyuan Wang Zonghu, Zhongguo Xingshi Cidian
CWQ	:	Chen Mingyuan Wang Zonghu, Zhongguo Xingshi Daquan
DOU	:	Dou Xuetian, Zhonghua Gujin Xingshi Dacidian
GBC	:	Gujin Xingshi Shu Bianzheng
HHS	:	Hou Han Shu
HLP	:	Xingshi Kaolue
HSHY	:	Xingshi Xunyuan
HYS	:	Xin Yuan Shi
JTS	:	Jiu Tang Shu
MSYL	:	Mingxian Shizu Yanxing Leigao
NQS	:	Nan Qi Shu
SC	:	Shi Ji
SKC	:	San Guo Zhi
SS	:	Sui Shu
SuS	:	Song Shi
TC	:	Tong Zhi
TT	:	Tong Dian
WS	:	Wei Shu
WXTP	:	Wan Xing Tong Pu
XTS	:	Xin Tang Shu
YHHT	:	Yuan He Xing Zuan
YQD	:	Yuan Yida Qiu Jiaru, Zhongguo Xingshi Dacidian
YWK	:	Yao Weiyuan, Beichao Huxing Kao

Önsöz

Bozkırlı Türkler çok farklı coğrafyalarda ve iklim şartlarında yaşayabilmiş, türlü tehlikelere göğüs gerebilmişlerdir. Bununla beraber yine aynı Türkler, içine girdikleri hareketli olmayan bir hâkim kültür içerisinde hızla kimliklerini yitirmişlerdir. Avrupa'nın ortalarından Doğu Asya kıyılarına ve Hint Okyanusu'na kadar olan geniş bir sahada yerleşik toplumlara galip gelerek devletler kuran bozkırlı Türkler bir süre sonra öz kimliklerini arka plana atmışlar ve hatta kaybetmişlerdir. Türklerin tarih boyunca en fazla Çin içlerinde yok oldukları söylenebilir. Yazılı kaynaklardan bildiğimiz en erken devirlerden itibaren bozkırlı Türkler arasında kimliğini kaybetme ve Çinlileşme endişesi olduğu açıktır. Hatta bu durum Hunlardan başlamak üzere devlet katında da tartışılmış ve bozkır Türkleri Çinlileşmemek için Çin'e yerleşmeme ve üstelik imkân olduğu hâlde Çin'e gidip hükmetmeme yolunu seçmişlerdir. Çin çok farklı bir yerdir; dışarıdan içine gireni yutan, öğüten ve Çinlileştiren bir çarktır. Milâttan önceki devirlerden beri dışarıdan gelip bin yıllardır Çin'e hükmeden Türk, Moğol, Tunguz, Mançu sülâleleri birkaç kuşak sonra Çinlileşmiş ve hatta Çin için kendi milletlerini katledebilmişlerdir. Esasında bozkırlı Türkler bu tarihî hakikati çok iyi bilmişlerdir. Bu yüzdendir ki Orhun Yazıtları'nın birçok yerinde ısrarla Çin'e gidilmemesi ve Çin'e yerleşilmemesi öğüdü

verilmektedir. Bilge Kagan sözlerinin başında 630 yılındaki esaret devresine atıf yaparak çok açık bir şekilde şöyle demektedir: "Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutarak, Çin kağanına itaat etmiş" (Doğu/7). Yine Bilge Kağan Çin'e giden Türklerin nasıl yok olduklarını şöyle anlatmaktadır: "Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa kabilesine, milletine akrabasına kadar barındırmaz imiş. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti, öldün; Türk milleti öleceksin!" (Kuzey/4-5). Aynı sözleri tekrar ettikten sonra Köl Tigin Yazıtı'nda daha net bir ifadeyle "O yere doğru gidersen, Türk milleti öleceksin!" (Güney/8) denilmektedir. Bu öğüt, Türkler arasında çok eski bir geleneğin ve tedbirin tekrar dillendirilmesinden başka bir şey değildir. Çin'e giden Türk tarih boyunca yok olmuştur.

Bozkırlı Türkler Çin'e gitmişler, yerleşmişler, Çin devletlerinin hizmetine girmişler, birkaç kuşak sonra Çinlileşmişler ve Çince aile adları alarak kimliklerini tamamen yitirmişlerdir. Eski Türk geleneğinde aile veya soy adı yoktur, hatta seksen yıl öncesine kadar Türkiye'de de durum böyleydi, bugün hâlâ Uygurlar gibi aile adı kullanmayan Türkler vardır. Dolayısıyla Çinlileşen Türk ilk olarak Çince aile adı almaktadır. Bir diğer ifadeyle, Çince aile adı alan, kendi adı ile baba ve boy adını bırakan bir Türk, istisnalar bir tarafa artık hızla Çinlileşme sürecine girmiş demektir. Türklerin Çin'e yerleşip Çinlileşenlerini, Çin kaynaklarına dayanarak büyük ölçüde aile adları üzerinden takip etmek mümkündür. Çin tarihinde geçen bir kişinin geçmişini ve soyunu öğrenmek için onun ailesine bakılır. Aile adları eski Çin toplumunda kişilerin kimlikleridir.

Dünyanın en kalabalık nüfusunu barındıran bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti içerisinde, geleneksel Çin nüfusunun yaşadığı bölgelerde birçok Türk kökenli aile yaşamaktadır. Hunlardan başlamak üzere çok eski devirlerde Çin'e yerleşmiş ve Çinlileşmiş olan bu ailelerin dilleri, kültürleri, kısaca her şeyleri Çinlidir. Bununla beraber ailelerin kaydedildiği kaynaklar belirli bir metotla ele alınarak bu ailelerin yüzyıllara ve hatta bin yıllara dayanan kökleri izlenebilmektedir. Böylece kimliğini kaybeden Türklerin tarihini yazmak bir nebze de olsa mümkün olmaktadır. Bu suretle kaybolan Türklerin tarihî seyirleri, Çinli olarak addedilen insanların ve bunlar içinde Türklerin terkibi, Türklerin etnik teşekkül safhaları, Türklükten kopan boyların ve ailelerin listesi ortaya çıkarılabilir.

Çalışmamızı toplam 35 aile ile sınırladık. Elbette ki bu sayı daha fazladır. Bununla beraber maksadımız Çinlileşen bütün aileleri tespit etmek değil, bugün de mevcut olan, Çin'in muhtelif yerlerinde yaşayan Türk kökenli Çin ailelerini incelemektir. Çinlileşen bütün Türk ailelerinin araştırılması biraz farklı kaynakları ve metotları gerektiren ayrı bir iştir. Ekte sunduğumuz bozkırdan gelip Çin'e yerleşen ve Çinlileşen ailelerin gösterildiği listede toplam 260 aile vardır ki bu sayı çok daha fazla da olabilir. Bu ailelerin çoğu bugün yoktur, tarihten silinmişlerdir, farklı yerlere göçmüşlerdir veya şimdilik hiçbir kaynaktan tespit edilemeyecek şekilde farklı aile adları almışlardır. Üstelik bu ailelerin bir kısmı tarihin kısa bir devresinde görülüp bir daha hiçbir zaman zikredilmemişlerdir. Bunların işlenmesi elbette mühimdir ancak ortaya çoğu kez anlam ifade etmeyen kişi, aile ve yer adları yığını çıkmaktadır. Yine de ileride böyle bir çalışma yapmayı hedefliyoruz. Nihayetinde bir maksada hizmet etmek, bugün de yaşayan aileleri ele alarak elle tutulur bir durumu ortaya koymak adına araştırma sahasını daraltmak yolunu seçtik.

Çalışmalarımda beni teşvik eden hocam Abdülkadir Donuk'a, kitabın hazırlanmasında destek ve yardımlarını gördüğüm hocam Ali Ahmetbeyoğlu'na, ağabeylerim İlyas Topsakal'a, Dinçer Koç'a, çalışmayı okuyup tavsiyelerde bulunan Konuralp Ercilasun'a teşekkür ederim.

Araştırmalarım esnasında desteklerini esirgemeyen Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'na ve Şerafettin Yılmaz'a; sağladıkları imkânlar için "Şeref Üyesi" olduğum Shanghai Uluslararası Araştırmalar Üniversitesi'ne (Shanghai Waiguo Yu Daxue 上海外国语大学) müteşekkirim.

Eşim Elvin ve kızım Ülkü'nün destekleri sayesinde bu çalışmayı yapabildim.

Kürşat Yıldırım

Giriş ve Kaynaklar

Aile veya soy adları binlerce yıldır yazısını devam ettiren Çin toplumunda belli bir kaideye tâbidir. Yerleşik toplum yapısı ve yazı geleneğinin sağlamlığı sayesinde tarihte aile adını kullanmaya başlayan ilk halkın Çinliler oldukları bilinmektedir. Aile adları eski Çin toplumunda kişilerin kimlikleridir; kapalı ve köleci ve/veya feodal toplum yapısı içinde sınıf ve statü gibi müesseselerde belirleyici değişken aile adıdır. Çin toplumunda eskiden olduğu gibi bugün de hitapta ve yazmada önce aile adı ve sonra gerekirse kişi adı söylenir.

Tarih araştırmalarında müracaat edilebilecek kaynaklardan birisi, aile adlarıdır. Çin terkibine girmiş ve Çinlileşmiş toplulukların ve ailelerin erken tarihlerinin ortaya çıkarılması birçok bakımdan tarihçinin işini kolaylaştıracaktır. Her şeyden önce tarihin belli döneminden sonra Türk toplulukları arasında görülmeyen insanların bugüne kadarki seyirleri hakkında fikir sahibi olunabilir ve Çinli olarak addedilen insanların veya Çin olarak bilinen toprakların asıl sekenesi veya bu sekene içerisinde Çinlileşenlerin terkibi tespit edilebilir. İkinci olarak bugün kendisini Çinli olarak tanımlayan insanların menşeleriyle ilgili meraklarını gidermeye yardımcı olabilecek bir katkı sağlanabilir. Üçüncü olarak etnik teşekkül saflarının araştırılmasına ailelerin adlarına ve yerleştikleri yerlere bakılabilir. Dör-

düncü olarak Çin'de kurulan devletlerdeki bürokraside ve orduda Türklerin ne kadar mühim roller oynadıkları tespit edilebilir. Son olarak ise Türk milletinden kopup giden ve Türklüğünü yitiren insanların bir çetelesi çıkarılabilir. Türklük Çin içerisinde diğer herhangi bir coğrafya ile kıyaslanamayacak kadar çok erimiştir. Bu tarihî hakikat Köl Tigin Yazıtı'nda, Çin kastedilerek şöyle dillendirmektedir: "*O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin! Ötüken yerinde oturup kervan, kafile gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur*"[1]. Gerçekten de tarih boyunca Çin içerisine gidip yerleşen Türkler, milliyetlerini kaybedip Çinlileşmişler ve Çin aile adları almışlardır. Bu adların tahlili neticesinde ailelerin Türk menşelerini açığa çıkarmak ilmî metotlarla mümkündür.

Bildiğimiz kadarıyla Türkiye'de Çin kaynaklarına dayanarak eski Türk aile adı ve tarihi üzerine yapılmış müstakil ilk ve tek çalışma, Mustafa Köymen tarafından 1944 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde neşredilen "Hsiung-nu'ların Tuku (T'u-ko) Kabilesi" adlı makaledir[2]. Türkiye'de Sinoloji ilminin kurucusu Wolfram Eberhard'ın danışmanlığında hazırlanan doktora tezinin bir ürünü olan bu çalışma, meşhur Dugu ailesi üzerine mükemmel bir incelemedir. Dr. Mustafa Köymen'in üniversite camiasından uzaklaşması ve akademik faaliyetleri bırakmasından sonra Türkiye'de eski Türk ailelerine dair araştırmalara bir daha girişilmemiştir. Biz bu çalışmamızda konuyu ele alarak bir adım atmak niyetindeyiz.

Bu konuyu ele alırken öncelikle eski Çin toplumunda ailelerin nasıl ad aldıklarına temas etmek lazımdır. Çin tarih yazımında ve edebiyatında aile veya soyadına karşılık olarak xing 姓 ve shi 氏 işaretleri kullanılmaktadır. Çin

---

[1] *Köl Tigin Yazıtı*, Güney/8 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul, 2009[42], s. 5).

[2] Mustafa Köymen, "Hsiung-nu'ların Tuku (T'u-ko) Kabilesi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, III/1, 1944, s. 51-59.

tarihçiliğindeki rivâyete göre varlığı tartışmalı Sarı İmparator'un (İmparator Huang; M.Ö. 3000 yılları) 25 oğlu vardı ve bunlar 12 aileye bölünmüşlerdi, yani xing diye ifade edilen 12 aile adı ortaya çıkmıştı. Çin tarihinin Chunqiu denen döneminde (M.Ö. 771-476) aile adlarının sayısı artık 21 idi. Bu devirlerde aile adını ifade eden xing, ana tarafından gelen soyu işaret ediyordu; çünkü Çin toplum yapısı bu devirlerde anaerkil idi. Soyda kadın tarafı esas alınıyordu[3]. Takriben M.Ö. V. yüzyıldan itibaren ise babaerkillik ve buna bağlı olarak aile, sülâle ve kabileler şekillenmiş ve böylece soyadını ifade eden işaret olarak esasen shi işareti kullanılmaya başlanmıştır[4]. Bu aile adları yazılı vesikalarda muntazaman kaydedilmiş, aile adlarındaki değişiklikler ve bazen de göç edilen yerler belirtilmiştir. Böylece ailelerin aldıkları adların rastgele olmadığı ve belli bir düzene dayandığı aşikârdır. Nitekim bugünkü Çin toplumunda dahi aynı aile adını taşıyanlar esasen akraba olduklarına inanmaktadırlar[5].

Eski Çin toplumunda aileler adlarını nasıl alıyorlardı? Bu konuda en mühim kaynak Zeng Qiao başkanlığındaki bir heyet tarafından 1161 yılında tamamlanan Tong Zhi adlı eserdir. Bu eserin 25.-30. ciltleri Shi Zu yani aile ve sülâleler ile ilgilidir. Bu kısımda aile adını alanlar şöyle bir tasnife tâbi tutulmuşlardır[6]: 1) Devlet ve sülâle (guo) adı alanlar: Tang, Xia, Han, Qin, An vb.; 2) idarî bölge (jun) adı alanlar: Hong, Fan, Qi vb.; 3) şehir (yi) adı alanlar: Su, Gan, Yuan vb.; 4) köy ve kasaba (xian) adı alanlar: Fei, Liu vb.: 5) karakol, istasyon veya kervansaray (ding) adı alanlar: Mi, Cai vb.; 6) yer veya toprak (di) adı

---

[3] Wang Quangen, *Zhongguo Xingshi de Wenhua Jiexi*, Tuanjie Chubanshe Yay., Beijing, 2000, s. 35-36.

[4] Wang Quangen, *a.g.e.*, 54-56.

[5] Chen Shaoxin-Furuide, *Taiwan Renkou zhi Xingshi Fenbu*, Taipei, 1970, s. ii.

[6] *TC*, s. 441/b-444/b.

alanlar: Meng, Lao vb.; 7) ana tarafının aile adını (xing) alanlar: Yao, Gui vb.; 8) cemiyet veya saygınlık adı (zi) alanlar: Lin, Jia vb.; 9) şahıs adı (ming) alanlar: Li, Jin vb.; 10) rütbe veya sıra (ci) adı alanlar: Meng, Zhong vb.; 11) boy, kabile veya aşiret (zu) adı alanlar: Suo, Zhao vb.; 12) unvan (guan) adı alanlar: Yun, Houshi vb.; 13) soyluluk unvanı (jue) adı alanlar: Wang, Gong vb.; 14) hükmeden tarafından verilen tahkir veya istihza mahiyetindeki adı (xiong) alanlar: Mang, Qing vb.; 15) hayır veya güzellik mahiyetindeki adı (ji) alanlar: Laocheng vb.; 16) meslek veya iş (ji) adını alanlar: Wu, Tu vb.; 17) eşya adı alanlar: Che, Guan vb.; 18) bir beyin, hükümdarın ölümünden sonra aldığı adı (shi) alanlar: Yan, Kang vb.; 19) bir soyluya bağlılığı (juexi) ifade eden adı alanlar: Wangshu, Gongsun vb.; 20) bir devlete veya sülâleye bağlılığı ifade eden adı alanlar: Tangsun, Qili vb.; 21) bir boy, kabile veya aşirete bağlılığı ifade eden (zuxi) adı alanlar: Zangsun, Yusun vb. Görüldüğü gibi eski Çin toplumunda aile adı rastgele alınmamaktadır ve alınan adın mutlaka bir sebebi vardır. Bu münâsebetle Çin içerisine yerleşen ve Çinlileşen Türk ailelerinin adlarını tespit edip, adların ilk görünüşlerini ve seyirlerini ele almaya gayret edeceğiz. Böyle bir araştırmada kullanılacak kaynaklar ve kaynakların ilgili kısımlarının ele alınışı diğer tarih araştırmalarına göre biraz farklıdır:

Çinlileşmiş Türk Ailelerinin tespit edilmesi için Çin kaynaklarını birkaç kategoride ele almak lâzımdır. Bunlardan ilki yıllıklardır. Çin'in resmî tarih kitapları olan ve Çince Ershisi Shi ("Yirmi Dört Tarih") denilen yıllıklar, milâttan önce 3000'li yıllardan milâttan sonra 1600'lerin ortalarına kadar olan tarihi ihtiva eder. Yıllıklar içinde ilk bakılması gereken kısım biyografilerdir. Yıllıklarda "zhuan" denilen bu biyografilerde ilgili devlete hizmet etmiş kişilerin kökenleri, milleti, ailesi, evladı ve faaliyetleri hakkında bilgi

verilmektedir. Çalışmamızda sırasıyla *Shi Ji*[7], *Han Shu*[8], *Hou Han Shu*[9], *San Guo Zhi*[10], *Nan Qi Shu*[11], *Wei Shu*[12], *Zhou Shu*[13], *Sui Shu*[14], *Jin Shu*[15], *Bei Shi*[16], *Jiu Tang Shu*[17], *Xin Tang Shu*[18],

---

[7] 130 ciltlik bu eser, Han sülâlesi devrinde yaşayan Sima Qian (M.Ö. 145-86) tarafından yazılmıştır. Bu kaynak o devre kadar olan bir tür "Çin Genel Tarihi"dir. Eser İmparator Huang (M.Ö. 2679?)'tan Han İmparatoru Wu (M.Ö. 122)'ya kadar 2636 yıl süren olayları ihtiva etmektedir.

[8] Ban Gu (M.S. 32-92) tarafından yazılan eser 120 cilttir. Han Shu, Önceki Han Devleti'nin (M.Ö. 206-M.S. 25) resmî sülâle yıllığıdır. Bu eser M.Ö. 206-M.S. 23 yılları arasındaki olaylardan bahsetmektedir.

[9] Song devrinde Fan Ye (M.S. 398-445) tarafından yazılan 120 ciltlik bir eserdir. Sonraki Han Devleti'nin resmi sülâle yıllığı olarak M.S. 25-220 yılları arasındaki devreyi kapsamaktadır.

[10] Wei (220-280), Shu Han (221-263) ve Wu (222-280) devletlerinin resmî sülâle yıllığı olan bu eser Jin sülâlesi devrinde Chen Shou (M.S. 233-297) tarafından yazılmıştır.

[11] Xiao Zixian tarafından yazılan bu kaynak 479-502 yıllarını arasında yaşayan Güney Qi Devleti'nin yıllığıdır.

[12] Tarihçi Wei Shou tarafından 551 yılında yazımına başlanan kaynak 554'te tamamlanmıştır ve Tabgaçların resmî sülâle yıllığı olarak 386-550 yıllarındaki hadiseleri kaydetmiştir.

[13] Xianbei/Çinli Kuzey Zhou Sülâlesi'nin resmî sülâle yıllığı olan bu kaynak Linghu Defen tarafından 636'da tamamlanmıştır. Toplam 50 cilttir.

[14] Sui Sülâlesi'nin yıllığı olan bu eser 636 yılında Wei Zheng'ı başında olduğu bir komisyon tarafından tamamlanmıştır.

[15] Jin Sülâlesi'nin 265-420 yıllarını ihtiva eden mühim bir kaynaktır. Fang Xuanling başkanlığındaki bir heyet tarafından 648 yılında tamamlanmıştır.

[16] Çin'in tarihinin resmî 24 yıllığından biri olan bu kaynak 100 cilttir ve 386-618 yıllarındaki hadiseleri kaydetmektedir. Li Dashi tarafından 643'te başlayan yazımı başka tarihçilerin de ilâveleriyle 659'da tamamlanmıştır.

[17] Bu eserin yazılmasını Sonraki Jin Devleti'nin bânisi Shi Jingtang 941 yılında emretmiştir. Başta eseri yazan heyetin başında Zhao Ying varsa da sonraları Liu Xu onun yerine geçmiş ve 945 yılında 200 ciltlik Jiu Tang Shu tamamlanmıştır.

[18] Tang Sülâlesi'nin resmî yıllığı olan bu eser Ouyang Xiu ve Song Qi

Song Shi'daki[19] biyografilere müracaat ettik. Yüksek idarecilik ve askerlik kabiliyetleriyle hemen hemen bütün Çin devletlerinde en yüksek mevkilere gelen Türk milletine mensup çok sayıda kişi hakkında biyografilerde tafsilatlı bilgi yer almaktadır. Yıllıklarda aileler ile ilgili bilgi aldığımız bir diğer kısım kronolojik tablolar olan biao'dur. Biao kısımlarının ise bilhassa "gong chen biao" yani "başarılı memurlar tablosu" çok mühimdir. Bu kayıtlarda Çin devletlerinde yüksek mevkilere gelmiş birçok Türk'ün geldiği yer ve ailesi hakkında tablo halinde bilgiler yer almaktadır. Yine yıllıkların son ciltlerindeki monografilerde Çin'in kuzeyindeki milletler ve topluluklardan bahsedilmektedir. Bu kısımlarda Türk boylarından bahsedildiği gibi, ondan daha küçük bir sosyal kurum olan Türk ailelerine de yer verilmektedir. Mesela Wei Shu'nun Gaoche (Tölesler) kısmında tek tek 12 Töles ailesi zikredilmektedir. Yine aynı kaynağın Guan Shi Zhi başlığını taşıyan 113. cildi, Wei Devleti'ni kuran Tabgaç ailelerine, bu ailelerin Çinlileştikten sonra aldıkları adlara yer vermektedir.

Çin kaynaklarında ilk müracaat edilecek olan yıllıklardan sonra tarih ansiklopedileri gelmektedir. Bu ansiklopedilerden ilki *Tong Dian*'dir[20]. Bu eserin 3. kısmı olan "Zhi Guan" yani "Memurlar" ile 9. ve son kısmı olan "Bian Fang" yani "Sınır Muhafaza" bahislerinde Türk aileleri

---

başkanlığındaki bir heyet tarafından 225 cilt olarak hazırlanmış ve 1060 yılında tamamlanmıştır.

[19] Song Sülâlesi'nin (960-1279) resmî yıllığı olan kaynak 1343'de Yuan Sülâlesi tarihçileri tarafından kaleme alınmıştır. Toplam 496 cilttir. Bu kaynaklar hakkında bir inceleme için bkz. Sema Orsoy, "Çin'in Resmi Hanedanlık Kayıtlarında Türk Kavimlerine Ait Monografiler", *Türkler*, C. I, Ankara, 2002, s. 554-572.

[20] Du You (735-812) tarafından 801 yılında tamamlanan 200 ciltlik bir kaynaktır. Bu eser en eski zamanlardan Tang İmparatoru Xuanzong devrine (712-756) kadar Çin tarihini ve kurumlarını tafsilatlı bir şekilde ele almaktadır.